SOTER 2024.89 (117)
ISSN 1392-7450 (Print), ISSN 2335-8785 (Online)
https://doi.org/10.7220/2335-8785.89(117).3

Živilė ADVILONIENĖ
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Lytinio švietimo nuostatų Gyvenimo įgūdžių bendrojoje programoje vertinimas: visuomenės pozicija

SANTRAUKA. Straipsnyje analizuojamas visuomenės požiūris į lytiškumo ugdymo turinį Gyvenimo įgūdžių bendrojoje programoje. Remiantis skirtingų lytiškumo ugdymo paradigmų (rizikos vengimu grindžiamo pilnutinio, arba integralaus, lytiškumo ugdymo ir rizikos pasekmių kontrole grįsto dalinio, arba dezintegruoto, lytiškumo ugdymo) apžvalga gvildenamas klausimas, kokį nepilnamečių lytiškumo ugdymo modelį palaiko visuomenė. Straipsnyje pristatomi 2023 m. „Vilmorus“ atlikto reprezentatyvaus (N-1001) Lietuvos gyventojų tyrimo metu gauti duomenys apie visuomenės požiūrį į keturis aspektus, susijusius su Gyvenimo įgūdžių bendrojoje programoje pristatomo lytiškumo ugdymo turiniu. Tai – tėvų teisė savo vaikams parinkti šeimos įsitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo turinį; nepilnamečių ugdymas atidėti lytinius santykius vėlesniam amžiui ir sieti juos su meile, ilgalaikiais santykiais ir šeimos kūrimu; pritarimas ar nepritarimas tam, kad būtų ugdoma nepilnamečių nuostata apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams; pritarimas ar nepritarimas mokinių supažindinimui su kontracepcija nuo 7 klasės. 2023 m. tyrimo duomenys lyginami su panašaus 2018 m. (N-1000) tyrimo, kuriuo siekta analizuoti visuomenės požiūrio kaitą, rezultatais. Abiejų tyrimų rezultatai atskleidė, kad Lietuvos gyventojai remia rizikos vengimu grindžiamą pilnutinį (integralų) lytiškumo ugdymą ir nepritaria unifikuotai rizikos pasekmių kontrole grįstai dalinio (dezintegruoto) lytiškumo ugdymo koncepcijai, įtvirtintai Gyvenimo įgūdžių bendrojoje programoje.

RAKTAŽODŽIAI: Gyvenimo įgūdžių bendroji programa, pilnutinis lytiškumo ugdymas, dalinis lytiškumo ugdymas, seksualinės rizikos vengimas, seksualinės rizikos mažinimas.

Įvadas

Tyrimo aktualumas ir problematika. Jaunimo lytiškumo ugdymo klausimas Lietuvoje keliamas jau kelis dešimtmečius. Nors visuomenėje ir buvo „kone visuotinis

sutarimas dėl mokymo lytiškumo temomis būtinumo", nesutarta, „koks turėtų būti tokio mokymo turinys ir tikslai"[1]. Pastarasis veiksnys sąlygojo, kad ilgalaikėse diskusijose dėl vertybinių-pasaulėžiūrinių išeities pozicijų ir atstovaujamų paradigmų skirtingumo „nepavyko priimti nacionaliniu mastu privalomos lytiškumo ugdymo ir rengimo šeimai programos"[2]. Vis dėlto pastaraisiais metais, viešojoje erdvėje vis labiau tarpstant postmodernistinei mąstysenai ir augant pastangoms politiniu lygmeniu inicijuoti asmens lytiškumo sampratos kaitą, formavosi palankios prielaidos į nepilnamečių formalųjį švietimą bandyti įnešti socialiniu konstruktyvizmu[3] grindžiamą požiūrį į lytiškumą. Dėl to nuo 2023 m. rugsėjo 1 d. mokyklose įvesta formaliojo ugdymo Gyvenimo įgūdžių bendroji programa[4] (toliau GĮBP), pakeitusi neformaliąją Sveikatos, lytiškumo ugdymo ir rengimo šeimai programą[5] (toliau SLURŠ).

GĮBP rengėjų teigimu, lytiškumo ugdymo temoms skirta minimali programos dalis. Tačiau joje, neatsižvelgiant į individualią vaiko raidą, unikalią jo situaciją ir pateikiant „vien nuasmenintą, pramoginę ir neretai pesimistinę informaciją", neatsižvelgiama į jo „brendimo bei ugdymo etapus". Tai daroma „laisvės iškreiptos individualistinės sampratos poveikio sąlygomis bei aplinkoje be pamatinių gyvybės, žmogiškosios meilės ir šeimos vertybių"[6], taip nepilnamečiams *privalomai* imama diegti prigimtinei lytiškumo sampratai prieštaraujančią paradigmą[7], formaliajame ugdyme brėžiant takoskyrą tarp Katalikų Bažnyčios mokymą (taip pat ir lytiškumo tema) perteikiančio dorinio ugdymo (tikybos) programos turinio ir GĮBP plėtojamų lytinio švietimo nuostatų.

1 Vytautas Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą apie lytiškumą", *Soter* 80 (108) (2021), 32, doi:10.7220/2335-8785.80(108).3.

2 Ibid.

3 Steven Seidman, *The Social Construction of Sexuality* (London and New York: W. W. Norton&Company, 2014).

4 „Gyvenimo įgūdžių bendroji programa", priedas 48, in *Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas „Dėl priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo"*, paskelbta 2022 m. rugpjūčio 24 d., Nr. V-1269, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1a764050239511edb4cae1b158f98ea5/PibGuMnJPz; Nacionalinė švietimo agentūra, *Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrosios programos įgyvendinimo rekomendacijos. 5–10 (II gimnazijos) klasė*, sud. Daiva Šukytė ir Mindaugas Požėla, paskelbta 2023 m. gruodžio 29 d., 19–24, https://www.emokykla.lt/upload/files/2024/01/02/gyvenimo-igudziu-bp-igyvendinimo-rekomendacijos-pagrindinis-ugdymas-2023-12-29.pdf.

5 *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai bendrosios programos patvirtinimo"*, paskelbta 2016 m. spalio 25 d., Nr. V-941, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/285853b09aee11e68adcda1bb2f432d1.

6 Popiežiškoji šeimos taryba, „Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė. Auklėjimo šeimoje gairės", 1995 12 08, 1, *EIS.katalikai.lt*, https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_tarybos/seimos/1995-12-08_zmogaus-lytiskumo-tiesa-ir-reiksme.

7 Birutė Obelenienė ir Andrius Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrojoje programoje vertinimas Katalikų Bažnyčios mokymo aspektu", *Soter* 87 (115) (2023), 38, doi:10.7220/2335-8785.87(115).3.

Minėtos programos lytiškumo temų turinio analizė rodo, kad ji orientuota į emotyvizmą[8], o ne į visapusišką brandžios asmenybės ugdymą. Joje perteikiama lytiškumo samprata yra fragmentuota, iškreipia visuminį Katalikų Bažnyčios mokymą apie žmogų kaip holistišką ir visuose lygmenyse (fiziniame, emociniame, psichosocialiniame, dvasiniame, elgsenos) vientisą lytišką asmenį, kuriame „lytiškumas nėra tai, kas vien biologiška, bet, priešingai, turi ryšį su vidujiškiausiu asmens branduoliu“[9]. Startavusi kaip *privaloma, pasirinkimo alternatyvų nesuteikianti formalaus ugdymo* programa[10], ji eliminavo tėvų teisę rinktis jų įsitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo turinį, nors tokią jų teisę ir net pareigą pabrėžia tiek bendrosios pedagogikos nuostatos („su pasaulėžiūra susiję dalykai negali būti primetami kokio nors mokomojo dalyko be tėvų žinios ir sutikimo“[11]), tiek Katalikų Bažnyčios mokymas („seksualinis auklėjimas yra tėvų teisė ir pareiga ir šiam auklėjimui ji turi rūpestingai vadovauti tiek namuose, tiek parenkant bei kontroliuojant kitas auklėjimo institucijas. <...> mokykla įpareigota bendradarbiauti su tėvais, organizuodama auklėjimą tokia pat dvasia, kuri gaivina tėvus“[12]), tiek tarptautiniai dokumentai – Visuotinė žmogaus teisių deklaracija („Tėvai turi pirmumo teisę parinkti savo vaikams mokymą“[13]), ES pagrindinių teisių chartija („tėvų teisė užtikrinti savo vaikų švietimą ir mokymą pagal savo religinius, filosofinius, pedagoginius įsitikinimus“[14]), tiek LR Konstitucija („Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus“[15]; „Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis“[16]). Ypač „katalikai tėvai turi turėti apsisprendimo laisvę svarstant klausimą, ar leisti savo vaikus į pamokas, kuriose dėstomi dalykai prieštarauja jų įsitikinimams“[17]. Vis dėlto GĮBP privalomo formalaus ugdymo statusas šią teisę eliminavo, atskleisdamas pamatinį siekį visuotinai įtvirtinti konstruktyvistinį požiūrį į žmogaus lytiškumą, atmetant bet kokią alternatyvą, taip pat ir krikščioniškosios antropologijos, psichologijos, teologijos įžvalgas apie vyro ir moters prigimtinį skirtingumą ir papildomumą kaip nepamainomą gėrį, iš kurio gimsta visuomenės ir valstybės pagrindas – šeima[18]. Be to, nors „logika reikalauja, jog lytiškumas turėtų būti

8 Gintautas Vaitoška, „Autentiškumo etikos trivializavimas Gyvenimo įgūdžių ugdymo programoje“, *Soter* 88 (116) (2023), 37–60, doi:10.7220/2335-8785.88(116).3.

9 Popiežiškoji šeimos taryba, „*Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė*“, 3.

10 Kaip yra dorinio ugdymo – tikybos arba etikos – pasirinkimo atveju.

11 Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 38.

12 Jonas Paulius II, „Apaštališkasis paraginimas *Familiaris consortio* dėl krikščioniškos šeimos uždavinių šiuolaikiniame pasaulyje“, 1981 11 22, 37, *EIS.katalikai.lt*, https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/ap-paraginimai/1981-11-22_familiaris-consortio/eiss=Familiaris.

13 *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III),* 26 str. 3 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385.

14 *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija* (2016/C 202/02), 14 str. 3 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT.

15 *Lietuvos Respublikos Konstitucija,* Valstybės žinios 33-1014 (1992), 26 str.

16 Ibid., 38 str.

17 Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 38.

18 *Lietuvos Respublikos Konstitucija*, 38 str.

priskiriamas <...> savęs pažinimo ir asmeninių tobulėjimo tikslų pasiekimų sričiai“[19], GĮBP jis priskirtas *Saugaus ir sveiko asmens ir bendruomenės* sričiai[20], o „lytiškumas pristatomas kaip žmogui pavojingas fenomenas“[21].

Minėti aspektai rodo, kad GĮBP ignoruojama ir net marginalizuojama Katalikų tikybos bendrojoje programoje pristatoma holistinė lytiškumo samprata ir diegiamos socialinio konstruktyvizmo paradigma grindžiamos lytinio švietimo nuostatos. Malonumo lytiniuose santykiuose akcentavimas ir iš to kylantis kontraceptinių priemonių naudojimo skatinimas nepilnamečių sąmonėje neformuoja santuokinio lytinio akto integralumo sampratos („pagal savo vidinę struktūrą santuokinis aktas, sujungdamas vyrą ir žmoną glaudžiais saitais <...> padaro juos tinkamus pradėti naują gyvybę pagal vyro ir moters prigimtyje įdiegtus dėsnius“[22]). GĮBP analizė rodo, kad joje dėstomas lytiškumo ugdymo turinys įneša vertybinę-pasaulėžiūrinę antropologinio žvilgsnio į žmogų, jo lytiškumą, vyro ir moters skirtingumą ir papildomumą takoskyrą bei potencialaus konflikto tarp šeimos ir mokyklos riziką. Nepilnametis įspraudžiamas į pasaulėžiūrinių skirtumų spąstus pamatiniuose savęs kaip lytiškos būtybės pažinimo, supratimo ir priėmimo klausimuose, todėl kyla tėvų ir tikybos, kitų prigimtine ir (ar) krikščioniškąja antropologija besiremiančių mokytojų autoriteto ir pagarbos jiems nykimo grėsmė. Nepilnamečių socializacija fragmentuojama, praranda loginį nuoseklumą, tampa prieštaringa, dezintegrali ir disfunkcinė[23]. Programa kardinaliai transformuoja intymumo sritį[24], atmesdama susilaikymo, skaistumo, drovumo, valios ugdymo vertę, o nepilnamečiui dėl potencialių šeimoje ir mokykloje formuojamų vertybinių-pasaulėžiūrinių skirtumų kelia anomijos būsenos riziką[25]. Minėtame kontekste identifikuojama problema, kad GĮBP plėtojamas lytinio švietimo turinys neatitinka joje vartojamo lytiškumo ugdymo termino ir visuomenės lūkesčių nepilnamečių lytiškumo ugdymui.

Remiantis minėtomis įžvalgomis straipsnyje pristatomo tyrimo tikslas yra atskleisti, kokia paradigma grindžiamą lytiškumo ugdymą yra linkę remti Lietuvos gyventojai. Tyrimo uždaviniais siekta: a) remiantis mokslinių šaltinių apžvalga ir analize aptarti lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo paradigmų skirtumus ir jų atspindėjimą GĮBP; b) remiantis reprezentatyvaus visuomenės nuomonės tyrimo duomenų

[19] Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 44.

[20] Nacionalinė švietimo agentūra, *Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrosios programos*..., 19–24.

[21] Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 44.

[22] Paulius VI, „Enciklika *Humanae vitae* apie prideramą tvarką perteikiant žmogaus gyvybę“, 1968 07 26, 12, *EIS.katalikai.lt*, https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/paulius_vi/enciklikos/humanae-vitae.

[23] Blahoslav Kraus, „Upbringing and Socialization in the Contemporary Family“, *The New Educational Review* 46 (2016), 40–46, doi:10.15804/tner.2016.46.4.03.

[24] Antony Giddens, *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love an Eroticism in Modern Societes* (Stanford, California: Stanford University Press: 1992), https://psipp.itb-ad.ac.id/wp-content/uploads/2020/10/Anthony-Giddens-The-Transformation-of-Intimacy_-Sexuality-Love-and-Eroticism-in-Modern-Societies-1992-Stanford-University-Press.pdf.

[25] Gregory A. Katsas, „Anomie, Social Changes and Dysfunctional Socialization“, *Encephalos* 49 (4) (2012), 98–102, http://www.encephalos.gr/pdf/49-4-02e.pdf.

analize nustatyti, kokiais prioritetais grindžiama Lietuvos gyventojų pozicija lytiškumo ugdymo turinio nepilnamečiams klausimu, identifikuojant jų sąsajas su GĮBP formuojamomis nuostatomis. Tyrime kelta prielaida, kad visuomenė remia rizikos valdymu grindžiamą pilnutinį (integralų) lytiškumo ugdymą ir atmeta lytinio švietimo turiniu bei rizikos pasekmių kontrole grįstą dalinį (dezintegruotą) lytiškumo ugdymą. Straipsnyje pristatomos problematikos analizei remtasi šiais metodais: mokslinių šaltinių analize ir sinteze, Bažnyčios dokumentų apžvalga, GĮBP turinio analize, pirmine ir antrine statistinių duomenų analize.

Lytiškumo ugdymo paradigmų takoskyra – lytiškumo ugdymas *versus* lytinis švietimas

Lietuvos moksliniuose šaltiniuose esama nedaug duomenų apie visuomenės požiūrį į GĮBP perteikiamą lytiškumo ugdymo turinį, reprezentatyviais visuomenės nuomonės tyrimais menkai analizuota, kokio jo tikimasi. 2018 m. Nacionalinės šeimų ir tėvų asociacijos (NŠTA) užsakymu visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktas reprezentatyvus visuomenės nuomonės tyrimas (N-1000[26]) atskleidė, kad „absoliuti dauguma respondentų pritaria, jog mokyklose nepilnamečiams turėtų būti ugdoma nuostata vengti lytinių santykių be ilgalaikių įsipareigojimų“[27]. Išryškėjo pozicija, kad „rengti jaunuolius darniems šeimos santykiams ir tėvystei yra svarbiau, nei supažindinti <...> su kontracepcija“[28], todėl tikėtasi ugdymo, grindžiamo „lytiškumo ugdymo paradigma, kurios pamatiniams principams pritaria absoliuti dauguma tėvų“[29].

Remiantis minėtu tyrimu ir siekiant stebėti visuomenės požiūrio į nepilnamečių lytiškumo ugdymo turinį dinamiką, kilus diskusijoms dėl 2023 m. rugsėjo 1 d. startavusios GĮBP, 2023 m. spalio mėn. Laisvos visuomenės instituto užsakymu visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ atliko reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą (N-1001[30]). Siekiant nustatyti gyventojų požiūrio kaitą, tyrime pateikti

[26] Tyrimas vykdytas įgyvendinant projektą „AŠIS: atstovavimo šeimų interesams stiprinimas“ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu, siekiant išsiaiškinti visuomenės požiūrį į galimą lytiškumo ugdymo turinį. Tyrimas vykdytas daugiapakopės tikimybinės respondentų atrankos principu 24 miestuose ir 33 kaimuose. Tyrimo paklaida 3,1 proc. Žr. Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą...“, 31–51.

[27] Ibid., 49.

[28] Ibid.

[29] Ibid.

[30] Tyrime dalyvavo asmenys nuo 18 m. Respondentai atrinkti tikimybinės atrankos principu išlaikant populiacijos proporcijas pagal amžių, lytį, gyvenamąją vietą. Tyrimas akivaizdinio interviu būdu atliktas 24 miestuose ir daugiau nei 40 kaimų; paklaida 3,1 proc. Žr. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Lytiškumo ugdymo turinys mokyklose. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa* (Vilnius, 2023), 2–3.

keturi klausimai[31], siejami ne tik su GĮBP turiniu, bet ir su lytiškumo ugdymo koncepcijos kryptį padedančiais identifikuoti tokios krypties tyrimuose taikomais kriterijais: a) laikysena susilaikymo nuo lytinių santykių ar jų atidėjimo klausimu (tokia nuostata skatinama ar atmetama); b) pozicija lytiškumo ugdymo prioritetų klausimu (prioritetas skiriamas rengimui ilgalaikiams santykiams, šeimai formuojant pilnutinę asmens lytiškumo sampratą, ar akcentuojami saugūs ir malonūs lytiniai santykiai, supažindinama su kontracepcija); c) laikysena seksualinių orientacijų, tapatumų, seksualinių mažumų klausimu (normalizavimo-nenormalizavimo pozicija)[32]. Remiantis minėtais kriterijais tirtas visuomenės požiūris į tėvų galimybę parinkti vaikams lytiškumo ugdymo turinį pagal savo vertybinius-pasaulėžiūrinius įsitikinimus; (ne)pritarimas nepilnamečiams formuojamai nuostatai atidėti lytinius santykius vyresniam amžiui ir sieti juos su meile, ilgalaikiais santykiais, šeimos kūrimu; (ne)pritarimas mokinių supažindinimui su kontracepcija nuo 7 klasės; (ne)pritarimas nuostatos apie homoseksualių santykių tapatumo vyro ir moters santykiams formavimui mokyklose[33].

Tyrimas grįstas pozicija, kad lytiškumo ugdymas yra neatsiejamas nuo asmens moralinio ugdymo ir vertybinės-pasaulėžiūrinės prieigos, sąlygojančios atitinkamą lytiškumo sampratą ir jo ugdymo koncepciją – turinį, perteikimo formą, laiką, vietą etc. Siekta identifikuoti, kurią lytiškumo ugdymo kryptį – *individualizuotą rizikos vengimu grindžiamą pilnutinį (integralų) lytiškumo ugdymą* ar *unifikuotą rizikos pasekmių kontrole grįstą dalinį (dezintegruotą) lytiškumo ugdymą su lytinio švietimo turiniu*[34] – visuomenė linkusi remti. Pirmoji grindžiama *pirminės ugdomosios prevencijos modeliu*, integruojančiu holistinį požiūrį į asmenį ir lytiškumą. Čia orientuojamasi į tėvų įsitikinimais grindžiamą individualizuotą lytiškumo ugdymą, kai atsižvelgiama į nepilnamečių emocinę, psichosocialinę, fizinę brandą ir gyvenimišką patirtį, skatinamas susilaikymas nuo ankstyvų lytinių santykių, atidedant juos vyresniam amžiui, šeimos kūrimui[35]. Šioje paradigmoje *a priori* remiamasi prielaida, kad, siekdami ugdyti

[31] Tyrime pateikti keturi klausimai: 1) Ar pritariate, ar nepritariate, kad tėvai turi turėti galimybę parinkti savo vaikams lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus? 2) Ar pritariate, ar nepritariate, kad nepilnamečiai būtų ugdomi atidėti lytinius santykius vėlesniam amžiui ir juos sieti su meile, ilgalaikiais santykiais ir šeimos kūrimu? 3) Ar pritariate, ar nepritariate, kad nuo 7 klasės mokiniai turi būti supažindinami su kontracepcija? 4) Ar pritariate, ar nepritariate, kad mokyklose būtų ugdoma nuostata, jog homoseksualūs santykiai yra lygiaverčiai vyro ir moters santykiams? 2018 m. (N-1000) ir 2023 m. (N-1001) visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktuose reprezentatyviuose tyrimuose beveik identiškai kartoti du iš šių klausimų: 1) Ar pritariate, kad mokyklose nepilnamečiams būtų ugdoma nuostata vengti lytinių santykių be ilgalaikių įsipareigojimų? 2) Ar pritariate, kad mokyklose būtų ugdoma nuostata, jog homoseksualūs santykiai yra lygiaverčiai vyro ir moters santykiams? Žr. Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą...“, 38; Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Lytiškumo ugdymo turinys mokyklose*, 16.

[32] Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą...“, 39.

[33] Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Lytiškumo ugdymo turinys mokyklose*, 16.

[34] Birutė Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo siekiamų rezultatų esminiai skirtumai“, in *Jaunimo rengimas šeimai: lytiškumo ugdymas ar lytinis švietimas*, sud. Birutė Obelenienė, 42–51 (Vilnius: LR Seimas, 2014; VDU: Santuokos ir šeimos studijų centras, 2015), https://teologija.vdu.lt/wp-content/uploads/2016/06/jaunimo-rengimas-knyga.pdf.

[35] Ibid.

brandžius santykius gebančią kurti asmenybę ir rūpindamiesi ankstyvų lytinių santykių bei su jais susijusių rizikų prevencija, tėvai savaime savo vaikus ugdo lytiškumo klausimais. Kita vertus, pasak C. H. Yu ir H. S. Lee, krikščioniškąja antropologija ir iš jos kylančiomis nuostatomis grindžiamas lytiškumo ugdymas ne tik formuoja holistinę jo sampratą, bet ir saugo jaunuolius nuo atsitiktinės ir rizikingos seksualinės elgsenos, formuoja lytinio potraukio kaip dovanos ir žmogiškosios pilnatvės sklaidos suvokimą[36]. Štai krikščionių populiacijos tyrimai atskleidė, kad esama „atvirkštinio ryšio tarp <...> religingumo ir rizikingos seksualinės elgsenos“[37], o tai rodo, kad „paauglių ir jaunuolių religingumas gali tapti apsaugos nuo rizikingo seksualinio elgesio veiksniu“[38].

Antroji lytiškumo ugdymo kryptis grindžiama į lytiškai aktyvius paauglius orientuotos *antrinės prevencijos modeliu* ir *unifikuota* rizikos pasekmių (paauglių rizikingų lytinių santykių ir nėštumų skaičiaus, lytiškai plintančių infekcijų plitimo, toliau LPI) mažinimo strategija, todėl fokusuojamasi į lytinio švietimo turinį, apeinama individuali asmens branda, pasaulėžiūriniai įsitikinimai, o mažinti rizikos pasekmes siekiama nepilnamečius informuojant apie saugius lytinius santykius[39]. Pasak C. H. Yu ir H. S. Lee, tokia lytinio švietimo paradigma grindžiamas požiūris į lytiškumą „skatina seksualinę įvairovę ir formuoja individualią seksualinę filosofiją“[40]. Taigi, jei pirmoji koncepcija orientuota į tolimąjį rengimą šeimai[41] ir laipsnišką jaunuolių kaip būsimų tėvų ugdymą, tai antroji – į apsisaugojimą nuo LPI ir neplanuoto nėštumo, supažindinimą su kontracepcija, seksualinių orientacijų ir tapatumų įvairove. Šioje koncepcijoje remiamasi *išankstine prielaida*, kad kone visi nepilnamečiai yra lytiškai aktyvūs, todėl būtinas jų lytinis švietimas didinant kontraceptinių priemonių prieinamumą, skatinant jų vartojimą – taip formuojama nuostata apie saugius ir malonius lytinius santykius, minimizuojant ar net eliminuojant pagarbos gyvybės pradėjimui ir šeimos kūrimui klausimus, atmetant mokymą apie santuokinio akto integralumą[42]. Minėti aspektai atskleidžia aiškią takoskyrą tarp skirtingo turinio lytiškumo ugdymo paradigmų: dalinio (dezintegruoto) lytiškumo ugdymo (lytinio švietimo) paradigmoje lytiniai santykiai siejami su malonumu, jiems „nesuteikiama objektyvi prasmė ir moralinė reikšmė“[43], o visuminis (integralus) „krikščioniškasis požiūris į lytiškumą kviečia skaistumui iki santuokos ir neskatina egoistinės, link įsipareigojimo nevedančios

36 Chong Ho Yu ir Hyun Seo Lee, „A Multi-Disciplinary Inquiry of Secular and Christian Approaches to Sex Education“, *Journal of Research on Christian Education* 27 (1) (2018), 76, doi:10.1080/10656219.2018.1442270.

37 Ibid., 80.

38 Ibid., 78.

39 Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo...“, 42–51.

40 Yu ir Lee, „A Multi-Disciplinary Inquiry...“, 80.

41 Popiežiškoji šeimos taryba, „Rengimas Santuokos sakramentui“, 1996 05 13, 22–31, *EIS.katalikai.lt*, https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_tarybos/seimos/1996-05-13_rengimas-santuokos-sakramentui.

42 Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo...“, 42–51.

43 Yu ir Lee, „A Multi-Disciplinary Inquiry...“, 95.

seksualinės elgsenos“[44], moko „suprasti savo <...> prigimtį ir atitinkamai elgtis“[45]. Taip formuojamas suvokimas, kad į tapimą vienu kūnu (Pr 2, 24) vedantys lytiniai santykiai yra ne tik kūnų susijungimas, bet savyje integruoja ir „transcendentinę prasmę“[46].

Taigi, GĮBP lytiškumo temų turinio analizė rodo, kad ji grindžiama *rizikos pasekmių kontrole (mažinimu) besiremiančio dalinio (dezintegruoto)* lytiškumo ugdymo strategija[47], kuri į Lietuvos švietimo sistemą įneša vertybinį lūžį – *visuotinai* ir *privalomai* imta diegti programa, kuri: 1) kelia įtampą visuomenėje ir neturi jos paramos, 2) grindžiama selektyviu, fragmentišku požiūriu į lytiškumą, 3) formuoja lyčiai neutralią kalbą ir atitinkamos lytinės elgsenos nuostatas, 4) fokusuojasi į žinias apie saugią seksualinę elgseną ir seksualinių orientacijų įvairovę, 5) neugdo rengimosi šeimai ir pagarbos gyvybei nuostatų. Taigi GĮBP lytiškumo ugdymo turinys ir jo perteikimas nepilnamečiams visais aspektais kertasi su krikščioniškąja lytiškumo samprata, tačiau, nepaisant antrinei prevencijai būdingos strategijos, ji imta *privalomai* taikyti *visiems* mokiniams. Tai kelia klausimą, kiek toks lytiškumo ugdymo turinio *visuotinis privalomumas* pagrįstas metodologiškai ir vertybiškai bei kiek atitinka Lietuvos gyventojų poziciją ir lūkesčius.

Lytiškumo ugdymo turinys – tėvų teisė rinktis *versus* švietimo sistemos diktatūra

Šv. Jonas Paulius II pabrėžia ypatingą lytiškumo ugdymo jautrumo, subtilumo, individualizavimo būtinybę ir iš to kylančią tėvų teisę bei pareigą užtikrinti, kad jame būtų išsaugotos pamatinės šeimos vertybės, puoselėjamas „skaistumo kaip dorybės, kuri subrandina asmenį ir išmoko gerbti ir puoselėti „kūniškąją meilę“[48] ugdymas. Todėl tėvai „drąsiai <...> turi ugdyti svarbiausias <...> vertybes“, „perduoti vaikams aiškų ir subtilų seksualinį auklėjimą. Akivaizdoje kultūros, kuri <...> „subanalina“ žmogaus lytiškumą, interpretuodama, ir išgyvendama jį ribotai, nuskurdindama, skirdama jį tik kūnui ir egoistiniam pasitenkinimui, tėvai ryžtingai turi sukaupti dėmesį į lytinio gyvenimo kultūrą, kad ji būtų tikra ir visiškai asmeninė“[49]. Būtinybė tėvams pagal vaiko brandą ir šeimos įsitikinimus parinkti lytiškumo ugdymo programos turinį grindžiama tuo, kad, „atsižvelgiant į ryšį tarp žmogaus lytiškumo ir jo etinių vertybių, auklėjimas turi supažindinti su moralės pagrindais, pripažįstant, kad jie yra būtinas <...> asmeninės pažangos laidas. Remiantis tuo Bažnyčia <...> prieštarauja, kad apie seksualinį gyvenimą būtų kalbama atitrauktai nuo moralės principų, nes tai yra ne

[44] Ibid.
[45] Ibid., 96.
[46] Ibid., 95.
[47] Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių ugdymo...“, 38.
[48] *Familiaris Consortio*, 37.
[49] Ibid.

kas kita kaip skatinimas patirti malonumus ir akstinas <...> prarasti dvasinę giedrą atveriant kelią ištvirkimui“[50]. Todėl Bažnyčia nedviprasmiškai teigia, kad „*tėvai yra pirmieji ir pagrindiniai savo vaikų auklėtojai, ir šioje srityje jų kompetencija pagrindinė*: jie *auklėtojai, nes jie tėvai.* Savąja auklėjimo užduotimi jie dalijasi su kitais asmenimis ir kitomis institucijomis, Bažnyčia ir valstybe“[51], bet „tai visada privalo vykti teisingai laikantis *papildomumo principo*“[52]. Šio principo integravimas į lytiškumo ugdymą suponuoja, kad „tėvams padėti leistina ir net privalu, tačiau nepažeidžiant esminių bei neperžengtinų ribų, kurias nustato tėvų pirmoji bei pagrindinė teisė“, o „kiti auklėjimo proceso dalyviai gali vykdyti savo pareigas tiktai *tėvų vardu, jiems pritariant* ir iš dalies *jų įpareigoti*“[53]. Taigi, Bažnyčios mokyme lytiškumas matomas kaip esminis „asmens būties, raiškos ir bendravimo su kitais“ būdas[54], siejamas su pasaulėžiūriniais įsitikinimais, vaikų ugdymo pirmumą suteikiant tėvams ir įpareigojant juos kontroliuoti ugdymą švietimo įstaigose, ypač lytiškumo klausimais, nes skirtinga vertybine-pasaulėžiūrine prieiga grindžiamas ugdymas lemia jo turinį. Dar daugiau: naudojant daugiaprasmiškai suprantamą *lytiškumo ugdymo* terminą tėvams dažnai suponuojamas klaidingas lūkestis dėl *tik galimai* jų įsitikinimus atitinkančio ugdymo turinio[55]: GĮBP turinio analizė atskleidė, kad, nepaisant programoje vartojamo *lytiškumo ugdymo* termino, joje plėtojamas lytinio švietimo turinys – unifikuotu būdu, apeinant individualią nepilnamečio brandą, ignoruojant jo įsitikinimus ir pasitelkiant lyčiai neutralią kalbą formuojama subiologinta, redukcionistinė, subanalinta[56], išskirtinai su kūniškumu, egoistiniu ir egocentriniu malonumo siekiu siejama lytiškumo samprata, prasilenkianti su Katalikų Bažnyčios mokymu ir tėvų pirmumo teise vertybiškai, doroviškai, religiškai ugdyti vaikus pagal savo įsitikinimus. GĮBP yra orientuota į rizikos pasekmių kontrole grįstą dalinį (dezintegruotą) lytiškumo ugdymą pasitelkiant lytinio švietimo turinį[57], todėl ypač svarbu išsiaiškinti, kokio lytiškumo ugdymo turinio tikisi Lietuvos gyventojai ir kiek GĮBP šiuos lūkesčius atitinka.

Tyrimo apie Lietuvos gyventojų požiūrį į lytiškumo ugdymo nuostatas GĮBP rezultatai atskleidė, kad visuomenė *remia šeimos įsitikinimais grindžiamą lytiškumo ugdymą*: tėvų teisei parinkti savo vaikams lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus pritaria 59,8 proc., nepritaria vos 13,8 proc., 26,4 proc. neturi nuomonės (žr. 1 pav.[58]).

50 Ibid.

51 Čia ir toliau kursyvas originaliame tekste: Popiežiškoji šeimos taryba, „Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė“, 23.

52 Jonas Paulius II, „Laiškas šeimoms *Gratissimam sane*“, 1994 02 02, 16, *EIS.katalikai.lt*, https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/laiskai/1994-02-02_gratissimam-sane.

53 Ibid., 23.

54 Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 38.

55 Lytiškumo ugdymo programų kryptį atskleidžia ne pavadinime vartojamas terminas „lytiškumo ugdymas“, o jos turinys. Jo nežinant, visuomenėje dažnai kliaujamasi priimtinesniu „lytiškumo ugdymo“, o ne „lytinio švietimo“ terminu, o tai dažnai sukuria klaidingą lūkestį dėl programos turinio.

56 Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 38.

57 Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo...“, 42–51.

58 Šiame ir kituose paveiksluose – 2023 m. „Vilmorus“ tyrimo (N-1001) duomenys, žr. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Lytiškumo ugdymo turinys mokyklose*, 13.

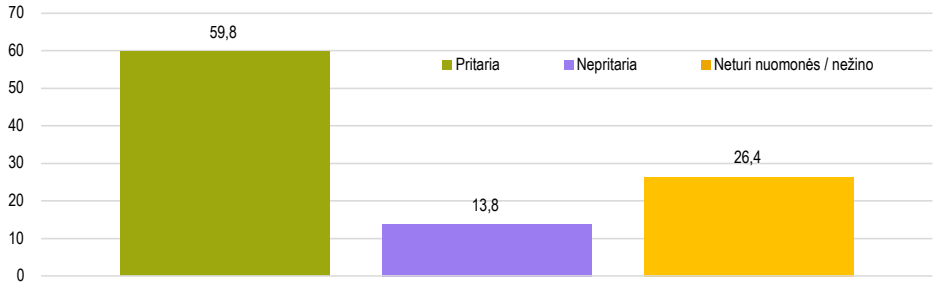

1 pav. **Požiūris į tėvų teisę vaikams parinkti lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus, proc., 2023 m.**

Be to, *orientuojamasi į rizikos vengimu grindžiamą pilnutinį lytiškumo ugdymą* – tikimasi ne tik integralaus brandžios asmenybės ugdymo, formuojančio atsakingą nepilnamečių požiūrį į lytinius santykius ir skatinančio juos atidėti brandesniam gyvenimo tarpsniui, bet ir stebima tokios visuomenės pozicijos augimo tendencija: nuo 2018 m. iki 2023 m. pritarimas tokios nuostatos formavimui nepilnamečiams dvigubai viršijo paklaidos ribas ir išaugo 6,6 proc. – nuo 68,5 proc. iki 75,1 proc. Analogiškai 6,5 proc. (nuo 21,4 proc. iki 14,9 proc., žr. 2 pav.[59]) mažėjo neturinčiųjų nuomonės dalis, tad visuomenėje ryškėja tvirtesnės pozicijos prisiėmimo tendencija: ne tik palaikoma konservatyvioji, krikščioniškąjį mokymą atitinkanti lytiškumo ugdymo koncepcija, bet šis palaikymas ir aiškiau išreiškiamas. Tai rodo, kad *vienakryptis visuomenės spaudimas lytiškumo klausimais sąlygoja tvirčiau prisiimamos laikysenos ryškėjimo efektą*.

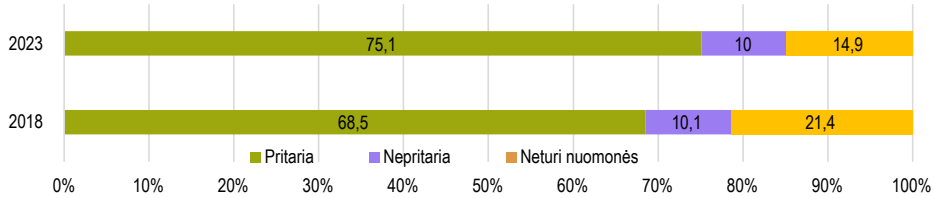

2 pav. **Požiūrio į nuostatos vengti lytinių santykių be ilgalaikių įsipareigojimų ugdymą nepilnamečiams kaita, proc., 2018 m. ir 2023 m.**

Tyrime atsiskleidė ir visuomenės lūkestis *prigimtinės šeimos samprata grindžiamam lytiškumo ugdymui*, pripažįstančiam Katalikų Bažnyčios mokyme įtvirtintą vyro ir moters skirtingumą ir papildomumą kaip pamatą šeimos kūrimui: 68,2 proc. nepritaria GĮBP nepilnamečiams formuojamai nuostatai apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams. Šios pozicijos augimas nuo 2018 m. iki 2023 m. viršijo paklaidos ribas ir išaugo 4,4 proc. – nuo 63,8 proc. iki 68,2 proc. Nors pritarimas tokios nuostatos formavimui per penkerius metus nežymiai (4,6 proc.) padidėjo,

[59] Ibid., 4–10; „Vilmorus“ tyrimo (2018 m., N-1000) duomenys, žr. Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą...“, 31–51. Šiais šaltiniais remiamasi ir kituose paveiksluose, kuriuose pateikiami 2018 m. ir 2023 m. tyrimų duomenys.

ją remia vos 15,9 proc. Matoma ir aiškesnės pozicijos prisiėmimo augimo tendencija: nepritarimas tokios nuostatos formavimui augo mažėjančios neturinčiųjų nuomonės (nuo 24,9 proc. iki 15,9 proc., žr. 3 pav.) sąskaita.

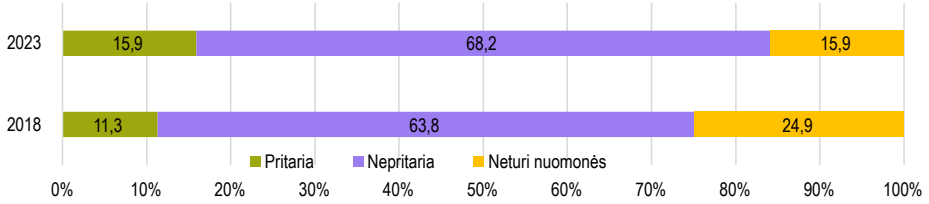

3 pav. **Požiūrio į nuostatos, kad homoseksualūs santykiai tapatūs vyro ir moters santykiams, ugdymą mokyklose kaita, proc., 2018 m. ir 2023 m.**

Taigi, tyrimo rezultatai atskleidė, kad visuomenė *neprieštarauja nepilnamečių lytiškumo ugdymui mokyklose,* tačiau *reikalauja užtikrinti tėvų teisę savo vaikams parinkti šeimos įsitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo turinį*: tikimasi *brandžios asmenybės ugdymo palaikant nuostatos atidėti lytinius santykius brandesniam amžiui formavimą*, atmetant nesavalaikės, perteklinės, šeimos įsitikinimų neatitinkančios informacijos teikimą, užtikrinant nepilnamečių apsaugą nuo socialiniu konstruktyvizmu grindžiamos lytiškumo sampratos. Tyrimo metu gautų duomenų visuma rodo *aiškią skirtį* tarp to, *kokio ugdymo tikimasi*, ir to, *kas siūloma* GĮBP. Priešingai jos teiginiams, visuomenė *remia pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo koncepciją*, grindžiamą prigimtinės šeimos samprata ir holistiniu požiūriu į lytiškumą, pripažįstant prigimtinį vyro ir moters skirtingumą bei papildomumą kaip pamatinį visuomenės gėrį, visuomenės ir valstybės pagrindą[60]. GĮBP lytiškumo temos orientuotos išskirtinai į fizinę asmens plotmę, fizinę sveikatą – brendimo pokyčius, menstruacijas ir poliucijas, higieną, fiziologinius pokyčius paauglystėje, lytinę reprodukcinę sveikatą[61], čia vartojama lytinio švietimo turiniui būdinga terminija – lyčių lygybė, lyčių vaidmenys, lyties tapatybė, seksualinė orientacija, malonumas lytiniuose santykiuose[62], pateikiamos nuorodos į atitinkama retorika grindžiamas rekomendacijas[63]. GĮBP turiniu į

[60] *Lietuvos Respublikos Konstitucija*, 38 str.

[61] Nacionalinė švietimo agentūra, *Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrosios*..., 19–24.

[62] Ibid.

[63] „Paauglystė ir lytiniai santykiai: vedlys atviriems pokalbiams. Metodinės rekomendacijos paauglius auginantiems tėčiams, mamoms, globėjams, globėjoms ir ugdantiems pedagogams bei specialistams“, sud. Lina Januškevičiūtė, *Įvairovės ir edukacijos namai* (2021), https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/07e0f2_24322d55367c4f79add7a28ef23f1b32.pdf; „Metodinės gairės lytiškumo ugdymo įgyvendinimui 5–8 klasėms“, sud. Lina Januškevičiūtė ir Vilma Gabrieliūtė, *Įvairovės ir edukacijos namai*, https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/8e1bf1_4538c11ea758473c88f6b852ad740dd7.pdf; „Lytiškumo ugdymas – saugios ir sveikos asmenybės ugdymas. Gidas suaugusiems, kaip atsakyti į (ne)patogius paauglių klausimus“, sud. Lina Januškevičiūtė, Rūta Pučaitė, *Įvairovės ir edukacijos namai*, https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/691f03_b076d7527de04576a46fc13352a167e7.pdf; Nika Norvila, *Lytiškumo ugdymo praktinis gidas* (Vilnius: Įvairovės ir edukacijos namai, 2023), https://jra.lt/uploads/lytiskumo-ugdymo-praktinis-gidas-nika-norvila.pdf.

nepilnamečių sąmonę diegiama lyčiai neutrali kalba, rekomenduojamuose šaltiniuose vartojami tokie asmens orumą paminantys terminai kaip „žmogus Nr. 1“, „žmogus Nr. 2“[64]; fokusuojamasi ne į asmens kaip lytiškos būtybės – mergaitės ir berniuko, merginos ir vaikino, vyro ir moters – visuminį pažinimą, jų prigimtinių panašumų ir skirtumų bei savitumų supratimą, pagarbos vienas kitam ugdymą, o į apsaugos nuo LPI priemones, nepageidaujamo nėštumo vengimą, tiesiogiai ar netiesiogiai formuojant neigiamas nuostatas nėštumo atžvilgiu. GĮBP pristatoma lyčių įvairove grindžiama pasaulėžiūra[65], eliminuojanti poreikį kalbėti apie lyčių papildomumą ir dėl to gimstančią gyvybę. Dėl to vietoje lytiškai diferencijuotos kalbos GĮBP „vartojami bendriniai apibūdinimai – mokiniai, bendraamžiai <...>, nėra nė vieno žodžio, nurodančio asmens lytį“[66], „akcentuojama ne meilė tarp skirtingų lyčių asmenų, bet seksualinės orientacijos, intymumo, malonumo ir reprodukcijos aspektai“[67]. Vis dėlto reprezentatyvaus visuomenės nuomonės tyrimo rezultatai atskleidžia priešingą visuomenės lūkestį lytiškumo ugdymo turiniui: gauti rezultatai įvairiais pjūviais atskleidė, kad tikimasi tėvų pasirinkimo teisės dėl šeimos vertybinę-pasaulėžiūrinę poziciją atitinkančio lytiškumo ugdymo turinio (žr. 1 pav.). Visuomenės pritarimas matomas pagal visus sociodemografinius pjūvius – lytį, amžių, gyvenamąją vietą, išsilavinimą. Šią poziciją remia daugiau nei pusė šalies gyventojų, nuo 53,7 proc. (jaunimas iki 29 m.) iki 65,6 proc. (vilniečiai, žr. 4 pav.), 68,0 proc. vaikus auginančių tėvų (žr. 1 lent.). Beveik pagal visus sociodemografinius kriterijus, išskyrus jaunimą iki 29 m. (53,7 proc.), vyrus (56,9 proc.), asmenis virš 70 m. (58,6 proc.) ir gyvenančius *ne* Vilniuje (nuo 57,8 proc. iki 59,3 proc., žr. 4 pav.), už tėvų teisę parinkti savo vaikams šeimos įsitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo turinį pasisakoma dažniau nei bendrasis tokios pozicijos vidurkis (59,8 proc., žr. 1 ir 4 pav.). *Ypač išsiskiria vilniečių ir aukštąjį išsilavinimą įgijusiųjų pozicija*, paneigianti viešojoje erdvėje plėtojamą naratyvą apie Vilniaus gyventojų ir aukštesnio išsimokslinimo asmenų liberalumą lytiškumo srityje. Vis dėlto tyrimo rezultatai rodo, kad vilniečiai 7 kartus dažniau pasisako už tėvų teisę parinkti savo vaikams šeimos įsitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo modelį (65,6 proc., 5,8 procentiniais punktais viršija bendrąjį pritarimo tiriamai nuostatai vidurkį) nei ją atmeta (9,2 proc.), jie bene rečiausiai šiuo klausimu yra neapsisprendę (25,1 proc., žr. 4 pav.). Žvelgiant pagal išsimokslinimą, įgijusieji aukštąjį išsilavinimą dažniausiai (60,9 proc.) remia tėvų teisę parinkti savo vaikams lytiškumo ugdymo turinį, rečiausiai tam nepritaria arba neturi nuomonės (atitinkamai 17,7 proc. ir 21,4 proc., žr. 1 lent.[68]).

[64] „Paauglystė ir lytiniai santykiai“, 3.

[65] Ibid.; „Gyvenimo įgūdžių bendroji programa“; „Metodinės gairės lytiškumo ugdymo įgyvendinimui“; Lytiškumo ugdymas – saugios ir sveikos...; Norvila, *Lytiškumo ugdymo praktinis gidas*.

[66] Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių ugdymo...“, 44.

[67] Ibid., 42.

[68] Ibid., 4–13.

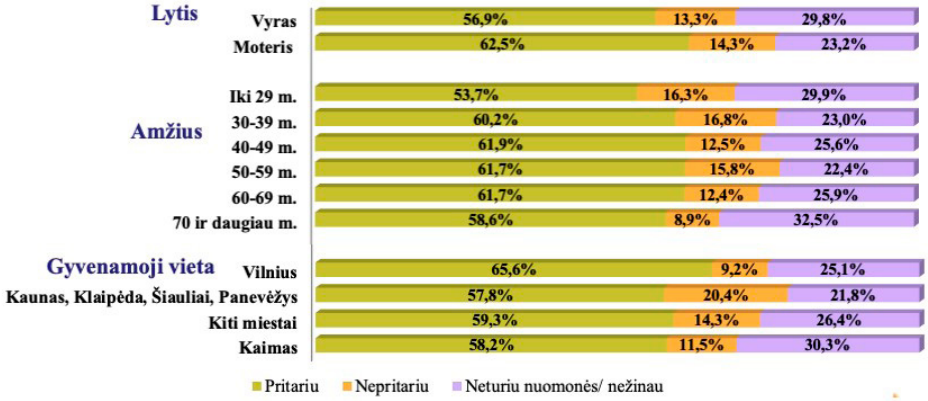

4 pav. **Požiūris į tėvų teisę vaikams parinkti lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus. Pasiskirstymas pagal lytį, amžių, gyvenamąją vietą, proc., 2023 m.**

1 lentelė. **Pritarimas ar nepritarimas GĮBP pristatomoms nuostatoms lytiškumo klausimais, pagal išsimokslinimą, proc., 2023 m.**

Tiriama pozicija	Nebaigtas vidurinis			Vidurinis, aukštesnysis, spec. vidurinis			Aukštasis		
	Pritaria	Nepritaria	Neturi nuomonės	Pritaria	Nepritaria	Neturi nuomonės	Pritaria	Nepritaria	Neturi nuomonės
Tėvų teisė parinkti vaikams lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus.	53,7	20,4	25,9	59,9	11,7	28,3	60,9	17,7	21,4
Nepilnamečių ugdymas atidėti lytinius santykius vėlesniam amžiui, juos siejant su meile, ilgalaikiais santykiais, šeimos kūrimu.	75,9	9,3	14,8	74,3	10,1	15,6	77,1	9,8	13,2
Mokinių supažindinimas su kontracepcija nuo 7 klasės.	59,3	16,7	24,1	57,7	23,5	18,8	63,5	24,1	12,4
Nuostatos apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams ugdymas.	20,4	61,1	18,5	12,3	70,0	17,2	22,9	65,0	12,0

Lytiškumo ugdymo turinio pasirinkimo pagal tėvų įsitikinimus reikšmę *ypač* pabrėžia *vaikus auginantys tėvai*: teisę į tai remia 68 proc. (8,2 procentiniais punktais viršija bendrąjį pritarimo tiriamai nuostatai vidurkį), tai galima paaiškinti tiesioginiu ir praktiniu jų suinteresuotumu savo vaikus ugdyti pagal šeimos vertybinius-pasaulėžiūrinius įsitikinimus, individualią vaiko raidą. Neturintieji vaikų (28,5 proc.) ženkliai dažniau nei juos auginantieji (19,7 proc., žr. 2 lent.) šiuo klausimu neturi nuomonės, kaip ir tie, kuriems šis klausimas *dar* arba *jau* mažiau aktualus – jaunimas iki 29 m. (tikėtina, dar neturintis atitinkamo amžiaus vaikų, 29,9 proc.) ir vyresni nei 70 m. amžiaus žmonės (32,5 proc., žr. 4 pav.).

2 lentelė. **Pritarimas ar nepritarimas GĮBP pristatomoms nuostatoms pagal vaikų (ne)turėjimą, proc., 2023 m.**[69]

Tiriama pozicija	**Turintys vaikų**			**Neturintys vaikų**		
	Pritaria, proc.	Nepritaria, proc.	Neturi nuomonės, proc.	Pritaria, proc.	Nepritaria, proc.	Neturi nuomonės, proc.
Tėvų teisė parinkti vaikams lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus.	68,0	12,3	19,7	57,2	14,3	28,5
Nepilnamečių ugdymas atidėti lytinius santykius vėlesniam amžiui, juos sieti su meile, ilgalaikiais santykiais, šeimos kūrimu.	77,0	11,5	11,5	74,5	9,5	16,0
Mokinių supažindinimas su kontracepcija nuo 7 klasės.	68,9	20,5	10,7	56,3	24,2	19,6
Nuostatos apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams ugdymas.	20,5	62,3	17,2	14,4	70,1	15,5

Taigi tyrimas atskleidė tendenciją, kad išskirtinai vienos lytiškumo ugdymo paradigmos eskalavimas viešojoje erdvėje skatina visuomenę prisiimti tvirtesnę poziciją tiriamuoju klausimu. Šiai pozicijai būdinga konservatyvėjimo tendencija, priešinga GĮBP diegiamoms nuostatoms.

Ugdymas kurti ilgalaikius santykius *versus* saugus lytinis elgesys

Kaip minėta, šv. Jonas Paulius II pabrėžia, kad lytiškumo ir jo ugdymo klausimai neatsiejami nuo etinių vertybių ir dorovinio, vertybinio-pasaulėžiūrinio auklėjimo,

[69] Ibid., 4–14.

formuojančio asmens požiūrį ne tik į lytiškumą, bet ir į šeimą, santuoką, žmogaus gyvybę, vyro ir moters tarpusavio santykius[70], tad lemiamas vaidmuo parenkant lytiškumo ugdymo turinį tenka tėvams kaip atsakingiems už savo vaikų ugdymą[71]. GĮBP rengimo ir diegimo į mokyklas procesas atskleidė priešingą tendenciją – Lietuvos švietimo, sporto ir mokslo ministerija, keisdama lytiškumo ugdymo modelį[72], neplėtojo viešų diskusijų su visuomene ir skirtingoms pozicijoms atstovaujančiomis nevyriausybinėmis organizacijomis, netyrė tėvų ir visuomenės nuomonės šiuo klausimu, todėl SLURŠ programoje diegtų pamatinių lytiškumo ugdymo nuostatų (plėtojusių į pirminę prevenciją orientuotą pilnutinį (integralųjį) lytiškumo ugdymo modelį) kardinalus pakeitimas antrine prevencija GĮBP kelia pagrįstų klausimų, ir tai aiškiai matoma visuomenės pozicijoje dėl šios programos turinio. Nuo 2018 m. iki 2023 m. visuomenės palaikymas nuostatos vengti lytinių santykių be ilgalaikių įsipareigojimų formavimui nepilnamečiams augo neturinčiųjų nuomonės mažėjimo sąskaita: jei 2018 m. tokios nuostatos formavimui pritarė 68,5 proc., tai 2023 m. – 75,1 proc. Nepritariančiųjų dalis nepakito (išliko 10,0 proc.), bet gerokai sumažėjo neapsisprendusiųjų (nuo 24 proc. iki 14,9 proc., žr. 2 pav.). Tai rodo tendenciją, kad visuomenė: 1) prisiima aiškesnę poziciją su lytiškumo ugdymu susijusiais klausimais; 2) neabejinga tam, kokia vertybinė ir elgsenos pozicija lytiškumo srityje *privalomai* formuojama nepilnamečiams; 3) remia pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo koncepciją, orientuotą į rizikos vengimą (ši koncepcija būdinga buvusiai SLURŠ programai, tačiau ją atmetė GĮBP). Nors GĮBP integruoja dalį kitų nepilnamečių ugdymui svarbių programų, vis dėlto lytiškumo ugdymo srityje, eliminuojant tėvų pasirinkimo teisę, šioje programoje teisinio nihilizmo keliu imta diegti visuomenės nuomonės ir lūkesčių neatitinkantį turinį. Vis dėlto, pasak apklausų, visuomenė tikisi, kad bus ugdomas nepilnamečių sąmoningumas, formuojant jiems nuostatą lytinius santykius sieti su branda. Šios pozicijos tvirtai laikomasi nepriklausomai nuo lyties (79,5 proc. moterų ir 70,4 proc. vyrų), amžiaus (nuo 66,0 proc. jaunimo iki 29 m. iki 81,3 proc. 40–49 m. amžiaus asmenų), tad ne tik vyresni asmenys, bet ir du trečdaliai jaunimo remia pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo turinį. Parama tokiai pozicijai *ryškiausia tarp asmenų, turinčių aukštąjį išsimokslinimą* (77,1 proc.), tarp jų esama ir mažiausiai neturinčiųjų nuomonės (13,2 proc., žr. 1 lent.). Pagal gyvenamąją vietą šios nuostatos palaikymas ryškiausias Vilniuje (75,9 proc.), mažiausiai čia esama ir nepritariančiųjų tokiam ugdymui (vos 6,7 proc., kitose grupėse pagal gyvenamąją vietą – nuo 8 proc. iki 14,3 proc.), tačiau daugiausia yra ir neapsisprendusiųjų (17,4 proc., žr. 5 pav.). Į lytinių santykių atidėjimą orientuotą lytiškumo ugdymą remia tiek turintieji vaikų (77 proc.), tiek jų neturintys asmenys (74,5 proc., žr. 2 lent.). Tai rodo ne tik šio klausimo aktualumą, bet ir prisiimamos pozicijos universalumą, grindžiamą dorovinių-etinių nuostatų formavimo

[70] *Familiaris Consortio*, 37.

[71] *Lietuvos Respublikos Konstitucija*, 38 str.

[72] Omenyje turimas perėjimas nuo neformalaus SLURŠ programos formato prie formalaus privalomo GĮBP modelio.

nepilnamečiams lūkesčiu. Taigi, pagal visus sociodemografinius kriterijus didžioji visuomenės dalis aiškiai pritaria, kad nepilnamečiams svarbu įtvirtinti nuostatą atidėti lytinius santykius vyresniam amžiui ir šeimos kūrimui.

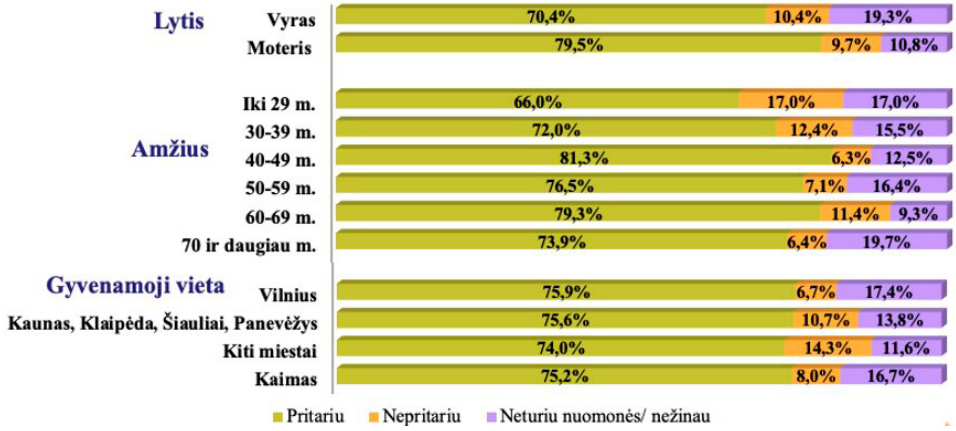

5 pav. **Požiūris į nuostatos vengti lytinių santykių be ilgalaikių įsipareigojimų ugdymą nepilnamečiams, pagal lytį, amžių, gyvenamąją vietą, proc., 2023 m.**

Nuo 2018 m. iki 2023 m. padaugėjo aptariamai pozicijai pritariančių vyrų (nuo 64,5 proc. iki 70,4 proc.) ir moterų (nuo 72,3 proc. iki 79,5 proc.), palaikymas išaugo visose amžiaus grupėse – nuo 67,6–73,4 proc. (2018 m.) iki 66,0–81,3 proc. (2023 m.). Ryškiausias augimas matomas tarp 40–69 m. amžiaus asmenų, tikėtina, auginančių nepilnamečius vaikus ar anūkus (iki 76,5–81,3 proc., žr. 5 pav.), o žemiausias – tarp jauniausiųjų, tačiau ir čia palaikymą išreiškia du trečdaliai (66,0 proc.) asmenų iki 29 m., matomas ir aptariamos nuostatos palaikymo augimas nuo 56,7 proc. (2018 m.) iki 66,0 proc. (2023 m.) mažėjant nepritariančiųjų daliai (atitinkamai nuo 22,4 proc. iki 17 proc.[73]). Taigi, nors jauniausio amžiaus grupei ir būdingas kiek liberalesnis požiūris tiriamu klausimu, vis dėlto didžioji jos dalis (du trečdaliai) pritaria, kad nepilnamečiams svarbu formuoti nuostatą vengti lytinių santykių be ilgalaikių įsipareigojimų. Išliko tendencija, kad labiausiai šiai nuostatai *pritaria įgijusieji aukštąjį išsimokslinimą* (atitinkamai 77,2 proc. 2018 m. ir 77,1 proc. 2023 m.), išaugo jos palaikymas vidurinio ir aukštesniojo (nuo 65 proc. iki 74,3 proc.) bei nebaigto vidurinio (nuo 69,2 proc. iki 75,9 proc., žr. 1 lent.) išsilavinimo grupėse. Taigi, nepriklausomai nuo sociodemografinių kriterijų, didžioji visuomenės dalis remia *lytiškumo ugdymą, siejamą su visuminiu asmens formavimu* ir kartu *atmeta GĮBP plėtojamą redukcionistinę lytiškumo ugdymo koncepciją*.

[73] Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą...“, 40–42.

Nuoseklus rengimas šeimai *versus* ankstyvas supažindinimas su kontracepcija

2018 m. gilinantis, ar rengti jaunuolius darniems šeimos santykiams ir tėvystei yra svarbiau nei supažindinti juos su kontracepcija, šeimos santykių kūrimo koncepciją palaikė beveik du trečdaliai apklaustųjų (61,9 proc.), nepalaikė 14,1 proc., nuomonės neturėjo 24 proc.[74] Taigi, didžioji dalis asmenų *rėmė rizikos vengimu grindžiamą pilnutinį (integralųjį) lytiškumo ugdymą* ir *atmetė į rizikos pasekmių mažinimą orientuotą dalinį (dezintegruotą) lytiškumo ugdymą*. Į švietimo sistemą įdiegus privalomą GĮBP, siekta išsiaiškinti, kokios pozicijos visuomenė laikosi septintokų supažindinimo su kontracepcija klausimu, kuris įtrauktas į GĮBP lytiškumo ugdymo programos turinį 7-ai klasei.

Pirmiausia svarbu pabrėžti, kad nė viena lytiškumo ugdymo koncepcija neatmeta poreikio ir galimybės kalbėti apie kontracepciją. Esminiai skirtumai šie: kokio pobūdžio ir turinio informacija jose disponuojama, kada, kaip, kokiomis aplinkybėmis, kokiai auditorijai ir kokių tikslų siekiant ji pateikiama. Kitaip tariant, ar svarbiausia pateikti informaciją apie kontracepcijos veikimą ir šalutinį poveikį, skatinant atidėti lytinius santykius vėlesniam laikui, ar dėmesys kreipiamas į nepilnamečių lytinį aktyvumą, skatinant kontracepcijos naudojimą, didinant jos prieinamumą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad kiek daugiau nei pusė gyventojų (59,3 proc.) pritaria septintokų supažindinimui su kontracepcija, beveik ketvirtadalis (23,3 proc.) tam nepritaria, mažiau nei penktadalis neturi nuomonės (17,4 proc., žr. 6 pav.). Įdomu tai, kad šiuo klausimu respondentai turi daugiau nei du kartus tvirtesnę nepritarimo poziciją (23,3 proc.) nei vertinant lytinių santykių atidėjimo vėlesniam laikui nuostatos formavimą (10 proc., žr. 2 pav. ir 6 pav.). Tad į septintokų supažindinimo su kontracepcija klausimą žvelgiama griežčiau, tikėtina, baiminantis dėl nežinomo jiems perteikiamos informacijos turinio ir galimų to padarinių. Tačiau tokio (ne)palaikymo motyvai ir turinys reikalauja papildomų tyrimų.

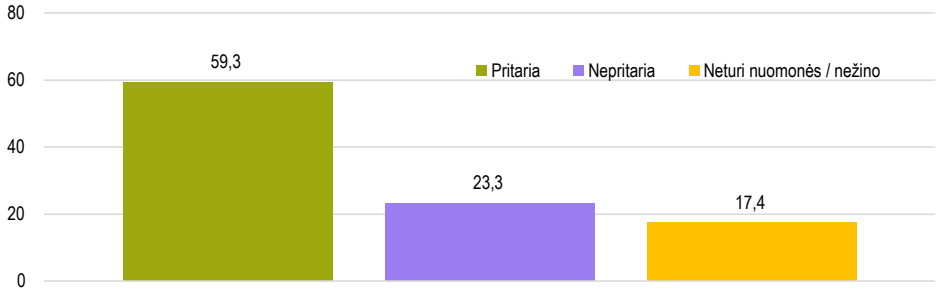

6 pav. **Požiūris į mokinių supažindinimą su kontracepcija mokykloje nuo 7 klasės, proc., 2023 m.**

[74] Ibid., 42.

Minėtą prielaidą patvirtina tai, kad šiuo klausimu atsiskleidė ryškesnė visuomenės nuomonės takoskyra pagal kelis sociodemografinius kriterijus. Įtakos požiūriui šiuo klausimu turi amžius: septintokų supažindinimą su kontracepcija labiausiai remia jaunimas iki 29 m. (81 proc., tikėtina, dar menkai praktiškai ir tiesiogiai asmeniškai su tuo susiduriantys, taip pat todėl, kad patys neseniai buvę septintokais, tikėtina, būtų norėję supažindinimo su ja, todėl į klausimą labiau žvelgė ne iš mokinių, o iš savo perspektyvos), mažiausiai – asmenys virš 70 m. (38,9 proc.) ir nuo 50 iki 69 m. (vidutiniškai 52 proc.). Pastarieji ir žymiai dažniau tam nepritaria (atitinkamai 34,4 proc. ir 31,1 proc., žr. 7 pav.), tad matoma aiški požiūrio į ankstyvą nepilnamečių supažindinimą su kontracepcija takoskyra tarp kartų. Ją galima paaiškinti brendimo kitokioje sociokultūrinėje terpėje patirtimi, tikėtinu vertybinių-pasaulėžiūrinių įsitikinimų skirtingumu, taip pat skirtingu požiūriu į tiriamą klausimą dėl respondentų amžiaus.

Išryškėjo tendencija, kad *aukštesnis išsimokslinimas sąlygoja aiškesnį pozicijos prisiėmimą*: lyginant su grupėmis pagal išsilavinimą, dažniau remiamas septintokų supažindinimas su kontracepcija (63,5 proc. su aukštuoju išsilavinimu), tačiau dažniausiai tam ir nepritariama (24,1 proc.), mažiausiai dvejojama (12,4 proc., žr. 1 lent.). Įdomu tai, kad *vilniečiai rečiausiai* pritaria septintokų supažindinimui su kontracepcija (49,7 proc., kituose miestuose rezultatai svyruoja tarp 55,8–66,7 proc.), tačiau daugiausia jų tam ir nepritaria (29,2 proc.) ar neturi nuomonės (21 proc., žr. 7 pav.). Turintieji vaikų dažniau (68,9 proc.) nei jų neturintieji (56,3 proc.) pasisako už septintokų supažindinimą su kontracepcija, o beveik perpus mažiau auginančių vaikus (10,7 proc.) nei jų neturinčių asmenų (19,6 proc., žr. 2 lent.) neturi aiškios pozicijos – tai galima paaiškinti tuo, kad jiems šis klausimas yra mažiau aktualus.

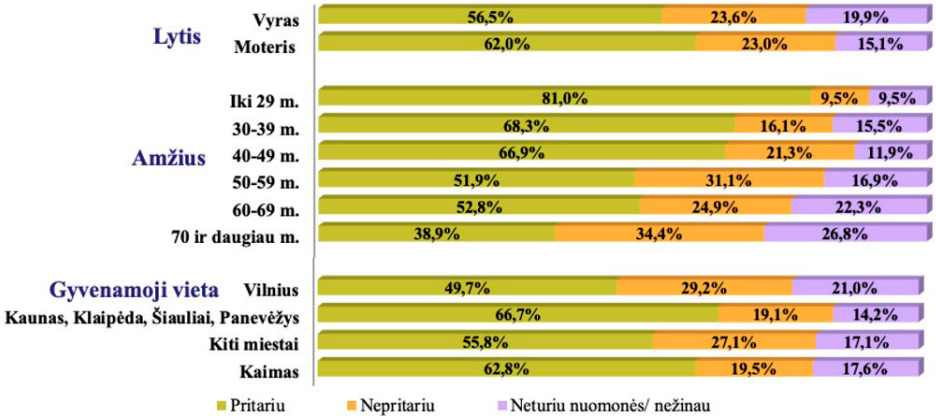

7 pav. **Požiūris į mokinių supažindinimą su kontracepcija mokyklose nuo 7 klasės, pagal lytį, amžių, gyvenamąją vietą, proc., 2023 m.**

Remiantis tyrimo rezultatais darytina prielaida apie tėvų lūkestį, kad mokykla supažindintų paauglius su kontracepcija ir tarsi nuimtų šią atsakomybę nuo jų. Vis dėlto lieka nežinoma, kokio pobūdžio informacijos šiuo klausimu tikimasi – supažindinimo su kontracepcijos įvairove, veikimu, patikimumu, šalutiniu poveikiu, prieinamumo didinimu. Tačiau tyrimo metu gautų duomenų visuma rodo, kad pritariama tam, jog dalis lytiškumo ugdymo turinio būtų siejama su šeimos planavimu, tad dėl klausimo platumo šios tematikos turinys ir jo perteikimas priklausomai nuo lytiškumo ugdymo paradigmos gali būti labai skirtingas. Orientuojantis į objektyvios ir visapusiškos informacijos šeimos planavimo klausimais perteikimą gali būti pristatomi įvairūs šeimos planavimo būdai, tarp jų ir natūralus šeimos planavimas, puoselėjantis pagarbų poros tarpusavio santykį, grindžiamą moters organizmo fiziologinių ypatumų supratimu ir pagarba jiems[75], skatinama atidėti tiek lytinius santykius, tiek kontracepcijos naudojimą brandesniam amžiui, pristatoma visapusiška informacija apie kontracepcijos veikimą ir šalutinius poveikius. Tačiau gali būti pateikiama ir dalinė informacija apie kontraceptines priemones, jų veiksmingumą, praktinį naudojimą, skatinamas šių priemonių naudojimas ir prieinamumo didinimas. Vertinant tyrimo metu gautų duomenų visumą *darytina prielaida,* kad, nepaisant gan aukšto visuomenės palaikymo septintokų supažindinimui su kontracepcija, *linkstama ne skatinti jos naudojimą ir didinti prieinamumą nepilnamečiams, o siekiama pirminio prevencinio supažindinimo pagal jų amžių, psichosocialinę, emocinę brandą.* Taigi aiškėja, kad visuomenėje labiau *palaikoma atsakingo lytinio elgesio formavimo pozicija ir tokios nuostatos perteikimas nepilnamečiams, nei orientacija išskirtinai į lytinio švietimo turinį*. Kita vertus, tyrime pateikto klausimo formuluotė orientuota į galimas tėvų baimes, (ne)įsisąmonintą jų nesaugumą, susijusį su potencialiai galimais nepilnamečių ankstyvais lytiniais santykiais ir jų padariniais – tai gali sąlygoti tėvų pasirinkimą pritarti klausime pateiktai nuostatai, nesigilinant į jos turinį, tikslą ir perteikimo formą.

Prigimtinė šeima *versus* šeimų įvairovė

Dar vienas aspektas, leidžiantis identifikuoti, kurią lytiškumo ugdymo koncepciją – *pilnutinio ar dalinio lytiškumo ugdymo* – remia visuomenė, yra jos pozicijos šeimos sampratos ir homoseksualių santykių klausimu analizė. *Dalinio (dezintegruoto) lytiškumo ugdymo* paradigmoje greta kitų siekių orientuojamasi ir į homoseksualių bei kitų seksualinių mažumų porų santykių normalizavimą[76], o *pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo* koncepcijoje homoseksualūs santykiai matomi kaip neprigimtiniai. Nors homoseksualių porų santykių įteisinimo klausimu daugelyje tyrimų atsiskleidė

[75] *Humanae Vitae*, 10–16.
[76] Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo...“, 42–51.

negatyvi visuomenės pozicija[77], šie tyrimai neparodė nusistatymo prieš homoseksualios orientacijos asmenis: remdamasi prigimtine ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta šeimos samprata visuomenė tik nepritaria tokių porų partnerystės, civilinės sąjungos ar santuokos įteisinimui[78].

Tiek 2018 m., tiek 2023 m. tyrimuose atsiskleidė negatyvi visuomenės laikysena šiuo klausimu: 2018 m. neigiamai tokią galimybę vertino beveik du trečdaliai (63,8 proc.), ją rėmė vos dešimtadalis (11,3 proc.), o ketvirtadalis apklaustųjų (24,9 proc.) neturėjo nuomonės[79]. 2023 m. nepalaikančiųjų nuostatos dėl homoseksualių santykių tapatumo vyro ir moters santykiams formavimą nepilnamečiams dalis išaugo iki 68,2 proc., palankiai vertinančiųjų padaugėjo iki 15,9 proc., o neturinčiųjų nuomonės sumažėjo beveik 10 proc. (nuo 24,9 proc. iki 15,9 proc., žr. 3 pav.). Taigi ryškėja tokia tendencija: *nenorima, kad mokykloje nepilnamečiai būtų mokomi apie homoseksualių santykių tapatumą heteroseksualiems*, nors *dalinio (dezintegruoto) lytiškumo ugdymo* paradigmoje jie sulyginami[80]. Priešingai, *pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo* koncepcijoje minėti santykių tipai matomi kaip skirtingi ir netapatūs dėl prokreacijos galimybės arba negalimybės, todėl seksualinių santykių su kitu tos pačios lyties asmeniu mezgimas vertinamas kaip netapatus lyginant su vyro ir moters santykiais.

Pagal gyvenamąją vietą didžioji dalis (nuo 62,1 proc. iki 72,4 proc.) nepritaria, kad nepilnamečiams reiktų formuoti nuostatą apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams. Gyvenantieji kaimo vietovėse tam nepritaria dažniausiai (72,4 proc.), tačiau net ir tarp rečiausiai jos nepalaikančių vilniečių negatyviai ją vertina didžioji dalis, beveik du trečdaliai (62,1 proc.), jie dažniau (18,5 proc.), lyginant su gyvenančiaisiais kitose vietovėse (nuo 12,4 proc. iki 16,7 proc., žr. 8 pav.), neturi nuomonės. Panašiai pasiskirstė ir pritarimas tokios nuostatos formavimui: ją remia aiški mažuma – nuo dešimtadalio (10,8 proc.) kaimo vietovėse iki penktadalio (19,5 proc.) Vilniuje, tad esama sąlyginės tendencijos, kad didėjant gyvenamajai vietovei nežymiai mažėja nepritarimas aptariamai nuostatai, tačiau visais atvejais didžioji visuomenės dalis išreiškia negatyvią poziciją. 2018 m. didesnėse gyvenamosiose vietovėse galimybė

[77] 2015 m. vienalyčių santuokų pripažinimui nepritarė 86 proc. apklaustųjų, 2021 m. 17 proc. pritarė lyčiai neutralios partnerystės įteisinimui, 56 proc. nepritarė, kad šeimą galėtų kurti tos pačios lyties asmenys. 2022 m. Partnerystės įstatymui, kuris įteisintų tos pačios lyties asmenų šeimas, nepritarė 73,8 proc. respondentų, tais pačiais metais Civilinės sąjungos įstatymo projektui nepritarė 68,2 proc.; 2023 m. jį rėmė 18 proc., nepalaikė 72 proc. Žr. Gediminas Navaitis ir Vladas Gaidys, „Lietuvos gyventojų požiūris į tos pačios lyties porų šeimines teises“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (37) (2015), 124, http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmas/article/view/9868/7691; „Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe“, *Pew Research Center*, paskelbta 2017 m. gegužės 10 d., http://www.pewforum.org/2017/05/10/social-views-and-morality/; Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Civilinės sąjungos ir Artimo ryšio įstatymo projektų vertinimas. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa* (2023), https://laisvavisuomene.lt/visuomenes-nuomones-apklausa-civilines-sajungos-ir-artimojo-rysio-istatymu-projektu-klausimais/.

[78] Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Civilinės sąjungos ir Artimo ryšio*...

[79] Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą...“, 31–51.

[80] Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo...“, 42–51.

mokyklose nepilnamečiams formuoti nuostatą apie homoseksualių santykių tapatumą heteroseksualiems vertinta kiek pozityviau (23,3 proc. vilniečių, 14,4 proc. didmiesčių, 6,4 proc. kaimų gyventojų) nei 2023 m.: Vilniuje tokios nuostatos formavimui pritarė mažiau nei penktadalis (19,5 proc., sumažėjo 3,8 proc.), o nepritarimas pagal gyvenamąją vietą per penkerius metus išaugo nuo 62,1 proc.[81] iki 72,4 proc., ypač kaime ir mažesniuose miestuose (atitinkamai 72,4 proc. ir 70,5 proc., žr. 8 pav.). *Lyties požiūriu* tiek vyrai (68,9 proc.), tiek moterys (67,6 proc.) vienodai pasisako prieš tokios nuostatos formavimą, nors kiek daugiau moterų (18,1 proc.) nei vyrų (13,5 proc.) ją palaiko. Tai galima paaiškinti kiek didesniu prigimtiniu moterų jautrumu, ryškesne empatija. Labiausiai iš bendro konteksto, vertinant homoseksualių santykių tapatumą moters ir vyro santykiams, *išsiskiria jaunimas iki 29 m.*: tarp jų du penktadaliai (43,5 proc.) pritaria ir kiek daugiau nei trečdalis (36,7 proc.) nepritaria tokios nuostatos formavimui, tačiau pagal amžiaus kriterijų daugiausiai jų neturi nuomonės (19,7 proc., lyginant su 11,4–18,1 proc. kitose grupėse, žr. 8 pav.).

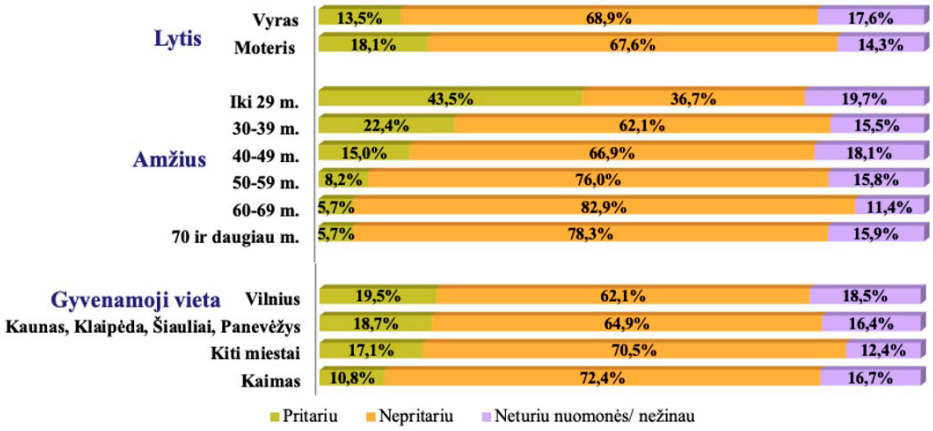

8 pav. **Požiūris į nuostatos, kad homoseksualūs santykiai tapatūs vyro ir moters santykiams, ugdymą mokyklose, pagal lytį, amžių ir gyvenamąją vietą, proc., 2023 m.**

Nuo 2018 m. iki 2023 m. stebima nežymi pritarimo tokios nuostatos formavimui nepilnamečiams augimo tendencija (4,6 proc. augimas nuo 11,3 proc. iki 15,9 proc.), kartu augant ir nepritarimui (nuo 63,8 proc. iki 68,2 proc.) ir ženkliai (nuo 24,9 proc. iki 15,9 proc.) mažėjant neturinčiųjų nuomonės skaičiui. Taigi matoma tendencija, kad viešojoje erdvėje vis aktyviau skatinant tokias nuostatas ir dedant pastangas diegti jas mokyklose, visuomenėje reiškiasi priešingas efektas – patirdama vertybinę priešpriešą ir skaldymąsi (stebimas bene identiškas augimas tiek pritarimo, tiek nepritarimo pozicijose), ji linkusi prisiimti aiškesnę poziciją (mažėja neturinčiųjų nuomonės skaičius): aiškiai dominuoja auganti nepritarimo laikysena (68,2 proc.), pagal atskirus

[81] Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą...“, 31–51.

sociodemografinius pjūvius daugeliu atvejų svyruojanti nuo beveik dviejų trečdalių (62,1 proc., išimtis jaunimas iki 29 m., 36,7 proc.) iki keturių penktadalių (82,9 proc., žr. 8 pav.). Taip pat didėjant išsilavinimui auga nepritarimas tokios nuostatos formavimui nepilnamečiams – nuo 61,1 proc. (tarp žemiausio išsimokslinimo asmenų) iki 65 proc. (turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą) ir 70,0 proc. (turinčiųjų vidurinį, aukštesnįjį, spec. vidurinį išsilavinimą), kartu mažėja neturinčiųjų nuomonės skaičius (nuo 18,5 proc. iki 12 proc.), o pritaria nuo dešimtadalio (12,3 proc.) iki penktadalio apklaustų asmenų (20,4–22,9 proc., žr. 1 lent.). Taigi, įvairiais pjūviais ir aspektais tyrime atsiskleidė visuomenės lūkestis, kad *mokykloje būtų plėtojama pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo koncepcija, orientuota į visuminį asmens ugdymą ir prigimtinės šeimos sampratos puoselėjimą tikintis, kad informacija apie įvairias seksualines orientacijas nepasireikš nepilnamečių* „sąžinės deformavimu“[82].

Išvados

Lytiškumo ugdymo srityje galimos dvi principinės alternatyvios prieigos – orientavimasis į lytiškumo ugdymą arba lytinį švietimą. Nepaisant neretai vartojamos identiškos lytiškumo ugdymo terminijos, lytiškumo ugdymas pasaulinėje praktikoje plėtojamas remiantis iš esmės skirtingomis savo vertybinėmis-pasaulėžiūrinėmis prieigomis, vartojama raktine terminija ir metodais, siekiamais tikslais ir paradigmomis: orientuojantis į lytiškumo ugdymą (į pirminę prevenciją orientuotą individualizuotą rizikos vengimu grindžiamą pilnutinį (integralų) lytiškumo ugdymą) arba lytinį švietimą (unifikuotą, į antrinę prevenciją orientuotą rizikos pasekmių kontrole grįstą dalinį (dezintegruotą) lytiškumo ugdymą). Konkrečioje lytiškumo ugdymo programoje plėtojamas turinys identifikuojamas remiantis tokiais pamatiniais kriterijais kaip mokymas apie (ne)susilaikymą nuo lytinių santykių ir jų (ne)atidėjimą; atsakingos lytinės elgsenos ir ilgalaikių santykių, šeimos kūrimo nuostatų formavimą ar požiūrio į saugius ir malonius lytinius santykius perteikimą; kontracepcijos prieinamumo nepilnamečiams didinimą, seksualinių orientacijų įvairovės normalizavimą ar nenormalizavimą, požiūrį į gyvybės pradėjimą (laukiama, puoselėjama ar vengiama ir nelaukiama).

Visuomenė palaiko lytiškumo ugdymą mokykloje, tačiau tikisi jų įsitikinimus atitinkančio turinio, pirmine prevencija grindžiamo pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo, rizikos vengimo formuojant atsakingą lytinę elgseną ir ugdant nepilnamečių sąmoningumą, psichosocialinę, emocinę brandą ir atsakomybę. Šios lytiškumo ugdymo paradigmos palaikymas atsiskleidė pripažįstant tėvų teisę savo vaikams parinkti šeimos įsitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo turinį, kuris siejamas su atsakingo nepilnamečių požiūrio į lytinius santykius formavimu, nuostatos atidėti juos brandesniam gyvenimo tarpsniui, šeimos kūrimui ugdymu. Per pastaruosius

[82] Popiežiškoji šeimos taryba, „*Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė*“, 1.

penkerius metus šios pozicijos palaikymas, taip pat ir parama prigimtinei šeimos sampratai, padidėjo, kaip ir nepritarimas formuoti nepilnamečių nuostatą apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams. Taigi, visuomenė pripažįsta vyro ir moters skirtingumo ir papildomumo principų svarbą ugdant nepilnamečių nuostatas dėl ilgalaikių įsipareigojimų ir šeimos kūrimo. Šios nuostatos apima ir naujos gyvybės pradėjimo kaip svarbaus poros tarpusavio santykių aspekto formavimą.

Visuomenė labiau tikisi, kad nepilnamečiams bus perteikiamos ne žinios apie lytinius santykius, o pirmiausia formuojamas pagarbus santykis su kitu asmeniu, ilgalaikių įsipareigojimų nuostata. Tai rodo, kad palaikoma ir vis labiau remiama prigimtine lytiškumo samprata grindžiama lytiškumo ugdymo koncepcija. Išanalizavus apklausų duomenis atsiskleidė latentiniai procesai, rodantys, kad perteklinis visuomenės spaudimas konstruktyvistine prieiga grindžiamo lytiškumo sampratos klausimais sukelia priešingą jos reakciją – auga pritarimas pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo paradigmai, prisiimama aiškesnė pozicija, mažėja neapsisprendusiųjų dalis. Tokios visuomenės laikysenos augimo tendencija rodo, kad ji savo poziciją aiškiau išreiškia ne vedama trumpalaikių jausminių reakcijų, o stebėdama vykstančius procesus, atpažindama galimas grėsmes ir turėdama aiškią nuomonę. Visuomenė pasisako prieš siauresnę, pasekmių kontrole grindžiamą, į lytinį švietimą orientuotą dalinę (dezintegruotą) lytiškumo ugdymo koncepciją: norima visuminio (integralaus) nepilnamečio asmenybės formavimo, grindžiamo prigimtine lytiškumo samprata. Pritarimo šiai koncepcijai augimas akivaizdus tiek bendruose tyrimo rezultatuose, tiek pagal tokius sociodemografinius pjūvius kaip lytis, amžius, gyvenamoji vieta, išsimokslinimas. Tyrimo metu gautų duomenų visuma patvirtino keltą prielaidą, kad Lietuvos gyventojai remia į pirminę prevenciją orientuoto pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo, grindžiamo rizikos vengimu, modelį ir atmeta lytinio švietimo turiniu besiremiančią, rizikos pasekmių kontrole grįstą dalinį (dezintegruotą) lytiškumo ugdymą.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Giddens, Antony. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love an Eroticism in Modern Societes*. Stanford, California: Stanford University Press: 1992. https://psipp.itb-ad.ac.id/wp-content/uploads/2020/10/Anthony-Giddens-The-Transformation-of-Intimacy_-Sexuality-Love-and-Eroticism-in-Modern-Societies-1992-Stanford-University-Press.pdf.
2. „Gyvenimo įgūdžių bendroji programa“, priedas 48. In *Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas „Dėl priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo“*. Paskelbta 2022 m. rugpjūčio 24 d. Nr. V-1269. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1a764050239511edb4cae1b158f98ea5/PibGuMnJPz.
3. Yu, Chong Ho ir Hyun Seo Lee. „A Multi-Disciplinary Inguiry of Secular and Christian Approaches to Sex Education“. *Journal of Research on Christian Education* 27 (1) (2018): 76–100. doi:10.1080/10656219.2018.1442270.
4. Jonas Paulius II. „Apaštališkasis paraginimas *Familiaris Consortio* dėl krikščioniškos šeimos uždavinių šiuolaikiniame pasaulyje“. 1981 11 22. https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/ap-paraginimai/1981-11-22_familiaris-consortio.

5. Jonas Paulius II. „Laiškas šeimoms *Gratissimam sane*“. 1994 02 02. *EIS.katalikai.lt*. https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/laiskai/1994-02-02_gratissimam-sane.
6. Katsas, Gregory A. „Anomie, Social Changes and Dysfunctional Socialization“. *Encephalos* 49 (4) (2012): 98–102. http://www.encephalos.gr/pdf/49-4-02e.pdf.
7. Kraus, Blahoslav. „Upbringing and Socialization in the Contemporary Family“. *The New Educational Review* 46 (2016): 40–46. doi:10.15804/tner.2016.46.4.03.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės* žinios 33-1014 (1992).
9. *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai bendrosios programos patvirtinimo*“. 2016 m. spalio 25 d. Nr. V-941. *TAR*, 2016 10 25, Nr. 25640. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/285853b09aee11e68adcda1bb2f432d1.
10. „Lytiškumo ugdymas – saugios ir sveikos asmenybės ugdymas. Gidas suaugusiems, kaip atsakyti į (ne)patogius paauglių klausimus“. Sud. Lina Januškevičiūtė ir Rūta Pučaitė. *Įvairovės ir edukacijos namai*. https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/691f03_b076d7527de04576a46fc13352a167e7.pdf.
11. „Metodinės gairės lytiškumo ugdymo įgyvendinimui 5–8 klasėms“. Sud. Lina Januškevičiūtė ir Vilma Gabrieliūtė. *Įvairovės ir edukacijos namai*. https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/8e1bf1_4538c11ea758473c88f6b852ad740dd7.pdf.
12. Nacionalinė švietimo agentūra. *Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrosios programos įgyvendinimo rekomendacijos. 5–10 (II gimnazijos) klasė*. Sud. Daiva Šukytė ir Mindaugas Požėla (2023). https://www.emokykla.lt/upload/files/2024/01/02/gyvenimo-igudziu-bp-igyvendinimo-rekomendacijos-pagrindinis-ugdymas-2023-12-29.pdf.
13. Navaitis, Gediminas ir Vladas Gaidys. „Lietuvos gyventojų požiūris į tos pačios lyties porų šeimines teises“. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (37) (2015): 120–126. http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmas/article/view/9868/7691.
14. Norvila, Nika. *Lytiškumo ugdymo praktinis gidas*. Vilnius: Įvairovės ir edukacijos namai, 2023. https://jra.lt/uploads/lytiskumo-ugdymo-praktinis-gidas-nika-norvila.pdf.
15. Obelenienė, Birutė ir Andrius Narbekovas. „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrojoje programoje vertinimas Katalikų Bažnyčios mokymo aspektu“. *Soter* 87 (115) (2023): 37–54. doi:10.7220/2335-8785.87(115).3.
16. Obelenienė, Birutė. „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo siekiamų rezultatų esminiai skirtumai“. In *Jaunimo rengimos šeimai: lytiškumo ugdymas ar lytinis švietimas*. Sud. Birutė Obelenienė, 42–51. Vilnius: LR Seimas, 2014; VDU: Santuokos ir šeimos studijų centras, 2015. https://teologija.vdu.lt/wp-content/uploads/2016/06/jaunimo-rengimas-knyga.pdf.
17. „Paauglystė ir lytiniai santykiai: vedlys atviriems pokalbiams. Metodinės rekomendacijos paauglius auginantiems tėčiams, mamoms, globėjams, globėjoms ir ugdantiems pedagogams bei specialistams“. Sud. Lina Januškevičiūtė (2021). *Įvairovės ir edukacijos namai*. https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/07e0f2_24322d55367c4f79add7a28ef23f1b32.pdf.
18. Paulius VI. „Enciklika *Humanae vitae* apie prideramą tvarką perteikiant žmogaus gyvybę“. 1968 07 26. *EIS.katalikai.lt*. https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/paulius_vi/enciklikos/humanae-vitae.
19. Popiežiškoji šeimos taryba. „Rengimas Santuokos sakramentui“. 1996 05 13. *EIS.katalikai.lt*. https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_tarybos/seimos/1996-05-13_rengimas-santuokos-sakramentui.
20. ——. „Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė. Auklėjimo šeimoje gairės“. 1995 12 08. *EIS.katalikai.lt*. https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_tarybos/seimos/1995-12-08_zmogaus-lytiskumo-tiesa-ir-reiksme.
21. „Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe“. *Pew Research Center*. Paskelbta 2017 m. gegužės 10 d. http://www.pewforum.org/2017/05/10/social-views-and-morality/.

22. Seidman, Steven. *The Social Construction of Sexuality*. London and New York: W. W. Norton&Company, 2014.
23. Sinica, Vytautas. „Visuomenės požiūris į mokymą apie lytiškumą". *Soter* 80 (108) (2021): 31–51. doi:10.7220/2335-8785.80(108).3.
24. *Šventasis Raštas*. Vertė Antanas Rubšys ir Česlovas Kavaliauskas. Vilnius: Lietuvos Vyskupų Konferencija, 2022.
25. Vaitoška, Gintautas. „Autentiškumo etikos trivializavimas Gyvenimo įgūdžių ugdymo programoje". *Soter* 88 (116) (2023): 37–60. doi:10.7220/2335-8785.88(116).3.
26. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus". *Civilinės sąjungos ir Artimo ryšio įstatymo projektų vertinimas. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa*, 2023. https://laisva-visuomene.lt/visuomenes-nuomones-apklausa-civilines-sajungos-ir-artimojo-rysio-istatymu-projektu-klausimais/.
27. ——. *Lytiškumo ugdymo turinys mokyklose. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa*. Vilnius, 2023.
28. *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III)*. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385.

Gauta: 2024 05 20
Parengta 2024 05 31

Živilė ADVILONIENĖ
Vytautas Magnus University, Lithuania

EVALUATION OF SEX EDUCATION PROVISIONS IN THE GENERAL LIFE SKILLS PROGRAMME: THE PUBLIC POSITION

Summary

The article analyses the societal attitudes towards the content of sexuality education in the General Life Skills Programme. Based on a review of different paradigms of sexuality education (complete sexuality education based on risk avoidance and partial sexuality education based on controlling the consequences of risk), it examines the societal support for a model of sexuality education for minors. This article presents data from a representative survey (N-1001) of the Lithuanian population conducted by "Vilmorus" in 2023 on public opinion on four aspects related to the content of sexuality education in the General Life Skills Programme: the right of parents to choose the content of sexuality education for their children in line with their family beliefs; the education of minors to postpone sexual relations to a later age, linking them to love, long-term relationships and family building; the approval or disapproval of teaching minors about the identity of homosexual relationships in relation to those of a man and a woman; and the approval or disapproval of introducing contraception to schoolchildren as from Grade 7. The results of the 2023 survey are compared with the results of a similar survey in 2018 (N-1000) in order to analyse changes in public opinion. The survey reveals that the Lithuanian population supports complete sexuality education based on risk avoidance and opposes a unified partial sexuality education programme based on control of risk outcomes, as enshrined in the General Life Skills Programme.

KEYWORDS: General Life Skills Programme, complete sexuality education, partial sexuality education, sexual risk avoidance, sexual risk reduction.

Živilė ADVILONIENĖ – VDU Katalikų teologijos fakulteto Religijos studijų katedros docentė, socialinių mokslų daktarė. Moksliniai interesai: religijos sociologija, krikščioniškoji socialinė antropologija, socialinių tyrimų metodologija. El. paštas zivilead@centras.lt.

Živilė ADVILONIENĖ – docent at Faculty of Catholic Theology of Vytautas Magnus University, Lithuania, Doctor of Social Sciences (Sociology). Fields of research: Sociology of Religion, Christian Social Anthropology, Methodology of Social Research. E-mail zivilead@centras.lt.